

Con Bartın “Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış təhsil proqramı” əsəri yeni nəsrin nümunəsi kimi

Leyla Bağirova

Azərbaycan Dillər Universiteti. Azərbaycan.

E-mail: leyla_cferi@mail.ru

Annotasiya. Con Bartın “Giles Goat-Boy, or, The Revised New Syllabus” – “Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı” əsəri yazıcının yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutur. Əsər “qara yumor” ədəbi axınına məxsus olan postmodernist metaromanın mühüm örnəklərindəndir. Əsər 1950-ci illərdə formalaşmış “Universitet romanları”nın ənənələri əsasında yazılmışdır. Əsərdə hadisələrin cərəyan etdiyi əsas məkan olan universiteti dünyanın kiçik modeli kimi nəzərdə tutan C.Bart texniki sivilizasiyanın nəticələrini parodiya etmişdir. Romanda Cozef Kempbellin “Min üzlü qəhrəman” əsərinin təsiri aydın şəkildə görülməkdədir. Yazıçı mifoloji süjet və motivlərə istinad etməklə, qəhrəmanın səyahətinin mənəvi-psixoloji tərəflərini və İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı cəmiyyətdə yaranmış təbəddülatları intermənənlərlə əks etdirmişdir. Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı” romanı C.Bartın ədəbi-estetik düşüncələrini bədi müstəvidə həll edir.

Açar sözlər: Con Bart, qara yumor, roman, Keçi oğlan Cayls, universitet

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 12.05.2021; qəbul edilib – 26.05.2021

John Barth's “Giles goat-boy, or, the revised new syllabus” as an example of the new prose

Leyla Baghirova

Azerbaijan University of Languages. Azerbaijan.

E-mail: leyla_cferi@mail.ru

Abstract. John Barth's “Giles Goat-Boy, or, The Revised New Syllabus”, plays an important role in the author's creative activity. The work is one of the most important examples of the postmodernist metafiction of the “black humor” literary movement. The work is written on the traditions of “University novels” formed in the 1950s. J.Bart parodies the results of technical civilization, considering the university as the smallest model of the world, where the main events take place in the work. The influence of Joseph Campbell's “A Thousand-Face Hero” can be clearly seen in the novel. Referring to the mythological plot and motifs, the writer described the moral and psychological aspects of the hero's journey and the changes that took place in society after the Second World War within the intertexts. “Giles Goat-Boy, or, The Revised New Syllabus” solves Barth's literary and aesthetic ideas on an artistic level.

Key words: John Barth, black humor, novel, Giles Goat-Boy, university

Article history: received – 12.05.2021; accepted – 26.05.2021

Giriş / Introduction

Con Bartın 1966-cı ildə nəşr olunmuş “Giles Goat-Boy, or, The Revised New Syllabus” - “Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı” əsəri yazıcının

yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutur. Roman XX əsr Qərb ədəbiyyatının konseptual obrazını yaradan və tutumuna görə bədii-ensiklopedik xarakter daşıyan nəsr nümunəsidir. Əsər “qara yumor” ədəbi axınına məxsus ən mükəmməl örnəklərdəndir. A.İ.Lavrentev Pinçon və Bartin romanlarında “qara yumor”un xüsusiyyətlərindən bəhs edərkən yazır ki, yazıçıların romanlarının estetik-poetik sistemində ümumi mədəni məsələlərin bir şəxsiyyətin taleyi haqqında nəql səviyyəsinə köçürülməsi, xüsusi bir yumor növü – “qara yumor”u formalaşdırır ki, o da komik bir məqsəd olmaqdan sıyrılır, faciəli və dramatik pafosları ifadə etmək üçün bir vasitəyə çevrilir. Bu məzhəkə növü amerikalı romançılar tərəfindən müasir mədəni şüurun deqradasiyasını aşmağın və müasir dünyada ədəbi və yaradıcılıq fəaliyyətinin dəyər statusunu qorumağın əsas simvolik yolu kimi düşünülür” [9, s.157]. XX əsrdə Qərb ədəbiyyatında formalaşan “qara yumor” ədəbi istiqmətinə xas bir sıra cəhətləri – onun bədii yaradıcılıqda intellektual səviyyənin yüksəldilməsinə yönəldilməsi, ağıl və məntiqi önə çəkməsi, reallığa kompleks və balanslı münasibəti tədqiqatçının fikirlərinə haqq qazandırır.

Əsas hissə / *Main Part*

Postmodernist roman “Universitet romanları”nın ənənələri əsasında yazılmışdır. Universitet roman janrı 1950-ci illərdə İngiltərə və ABŞ-da formalaşmışdır. Universitetlərin cəmiyyət həyatındakı rolunun önə çıxması, tələbə həyatının zənginləşməsi, yazıçıların universitetlərdəki dərslərə cəlb olunması sözügedən janrın meydana çıxması üçün ədəbi zəmin yaratmışdır. “Campus novel” və ya “varsity novel” adlanan bu əsərlərə ilk örnək olaraq ABŞ ədəbiyyatında yazıçı, publisist və tənqidçi Meri Makkartinin “The Groves of Academe” – “Akademik çadırlar” (1952), Raymond Jarrellin “Pictures from an Institution” – “Universitet həyatının rəsmləri” (1954), Vladimir Nabokovun “Pnin” (1956) kimi romanlarını göstərmək mümkündür. XX əsrin 70-80-ci illərində universitet romanları daha geniş yayılmağa başlayır və sonrakı mərhələdə də, xüsusilə XX və XXI əsrin qovuşağında həmin tipdən olan əsərlər diqqət çəkməkdə davam edir. “Bu, ilk növbədə, universitet mühitinə sığmayan və ona yad olan xüsusi bir intellektual qəhrəman tipi olan romanlardır... İlk nümunələrdən bəri universitet nəsrində bədii obraz yaratmağın ən vacib prinsipinin stereotiplərlə oynamaq, onları yenidən düşünmək olduğu da diqqət çəkir. Bu, əlbəttə ki, müəllifin mədəni və təhsil dəyərlərinin istehsal sahəsi ilə məşğul olması ilə izah olunur. Bu tip nəsrin tematik sahəsi mədəni və təhsil məkanının bir hissəsi kimi universitet həyatıdır, yalnız ikinci dərəcəli mədəni kodlardan istifadə etməklə təsvir edilə bilər – hazır mədəni göstəricilər təyinetmə və ya yenidəndüşülmə kodları. Buradan da nəsrin eyhamlarla zənginliyi, qəhrəman obrazını yaradarkən stereotiplərə müraciət edilməsi ortaya çıxır” [13]. Rus tədqiqatçısı İ.V.Volkov da romanın universitet romanlarına aid edilməsini daha doğru hesab edir: “... C.Bart ardıcıl şəkildə hər cür tarixi faktlarla və digər mətdənkənar reallıqları intermətnlərlə əlaqələndirərək universitet romanlarının stereotiplərindən istifadə edir və öz mətnini eyham və sitaqlarla zənginləşdirir. Nəticədə mətn sivilizasiyamızın bütövlükdə təkamülü və müasir (roman yazarkən) vəziyyəti nəzərdən keçirən özünəməxsus distopiyanın xüsusiyyətlərini alır” [8, s.37].

Romanda hadisələr Böyük Yaradıcı tərəfindən bir çox semestr əvvəl yaradılmış Universitetdə baş verir. Bu satirik məkan və ya obraz müasir texniki sivilizasiyanın nəticələrinə istehza ilə yanaşaraq parodiya edir. C.Bart üçün Universitet dünyanın kiçik modelidir. C.Bartın yaradıcılığında seçilmiş sözlər vasitəsilə fikrə məntiqi vurğu yaratmaq məlum vasitələrdəndir. H.Ziegler bu məsələyə diqqət yetirərək yazır: “Universitet (University) deyirik, lakin kainatı (universe) nəzərdə tuturuq” [7, s.40]. Digər tədqiqatlarda da həmin fikir təsdiq olunur. “Universitet” kainatın simvolu, dünyanın mikro modelinə çevrilir” [10, s.240]. Bir çox digər tədqiqatçılar da eyni düşüncəni ifadə edirlər: “Bartın romanında, hadisələrin baş verdiyi məkan “Universitet”dir. Ənənəvi olaraq, tənqidçilər “universitet” və “kainat” (“university” və “universe” – L.B.) sözləri arasındakı əlaqəyə və bu qurumlardakı insanların həyatının intellektual fəaliyyətlə əlaqəli olduğuna işarə edirlər. Bu mənada, Bartın universiteti Borxesin kitabxanasının analoquna çevrilir. Lakin bir məsələyə də diqqət etmək lazımdır ki, bu sözün mənası birlik, birlik və fərqlərin bütövlüyü konsepsiyasına əsaslanır” [9, s.123].

Yazıçı özü də bu məsələyə münasibət bildirmişdir: “Bu, həm həqiqi, həm də məcazi mənada qarmaqarışq bir alleqoriyadır. Söhbət universitet olan bir kainat və ya bir kainat olan bir universitetdən gedir... Çox uzun şəkildə davam edir. Lakin kitabı yazmaqda məqsədlərimdən biri o idi ki, bu oğlan burada öz tapşırıqlarını öyrənib, onları dəqiqliklə yerinə yetirərək onları məcazi olaraq yönləndirməli olduğunu müəyyən etsin. Şişirdilmiş bir fars olmasına baxmayaraq, o nə isə bir şeydən keçməli idi, mən Aristotelin katarsisinin dəhşətinin əsl tərəflərini təcrübədən keçirmək istəyirdim, katarsis vasitəsilə... özünü tamamilə itirmək və geri qayıtmaq” [5]. Romanda professor Maks Şpielmanın mühazirələrində Universitetin tarixi haqqında söylənilən fikirlər də bəşəriyyət tarixinin, inanclarının və ideologiyaların mübarizəsinin şifrələndiyi intermətnlərdən ibarətdir. Barələrində məlumat verildiyi abuturiyentlər, tələbələr, professor və müəllim heyəti, dekan və rektorlar da müxtəlif tarixi şəxsiyyətləri simvollaşdırmışdır. Bunların arasında yazıçı, filosof, siyasətçi və hərbiçilərə təsadüf etmək mümkündür.

Böyük Yaradıcı Universitetdə Son İmtahan (Qiyamət günü) təşkil edəcək və Məzun Qapısını (Cənnətə Giriş) Keçənlər üçün açacaq, Uğursuzları isə Dekanın sərəncamına (Yeraltı Dünyaya) göndərəcək. Böyük Yaradanın bu ədalətinə inam, romanda dini inancı təşkil edir. C.Bart Universitet Yaradıcısına olan inamın zəiflədiyini önə çəkir və bu dini böhranın Renesans dövründən başlayaraq XX əsrin əvvəllərində zirvəsinə çatdığını söyləyir. Dini böhranın ortaya çıxmasında texniki sivilizasiyanın, eyni zamanda, psixoloji təmayüllərin də rolu olduğuna diqqət çəkən C.Bart, əslində, Z.Freydin nəzəriyyəsinə də müəyyən münasibət ifadə etmiş olur. Yazıçı Universitet “tələbələrinin” səylərində sözügedən böhrandan çıxmaq yollarının dayandığına işarə edirdi: “Nəticə (xüsusilə düşünüən tələbələr üçün) qarışıqlıq, narahatlıq, məyusluq, ümitsizlik və əxlaqi boşluğu dolduracaq bir şey axtarmaq idi” [2, s.91]. Tələbələr arasındakı mübahisə və mühakimələr də müasir fəlsəfi, siyasi, psixoloji axınlar arasındakı mübarizəni ədəbi müstəviyə gətirirdi.

Romanda yazıçı 1950 və 1960-cı illərin əhval-ruhiyyəsini parodiyanın köməyiylə təqdim edir. “Bart və Pinçon yaradıcılığının üçüncü mərhələsində əsərlərinin təbiətini bir daha dəyişdirdilər. İndi diqqətləri XX əsr Qərb mədəniyyətinin konseptual obrazına yönəldilmişdir. Yazıçıların şüurlu və ya şüursuz olaraq qarşılarına qoyduqları vəzifə mədəniyyət dünyasının bütövlüyü hissini oxucuya qaytarmağa çalışmaq idi” [9, s.122]. Digər tərəfdən, mövcud zaman kəsiminin ziddiyyətləri, avtoritarlıq uğrundakı mübarizəsi, Şərq və Qərb dünyası arasındakı qarşılaşmalar da romandan bəli olur, yazıçı Qərbi idealizə etmir. Universitet həyatını təsvir edərkən keçən əsrin 50-60-cı illərini təmsil edən son smestrde Universitetin əsaslı şəkildə Qərb və Şərq kampusuna ayrılması da təsadüf deyil. “Silahla dolu iki kampusun hər biri yeni bir qarışıqlığı riskə atmaq ərəfəsində hegemonluğunu mümkün qədər genişləndirməyə çalışırdı” [2, s.94].

Eyni zamanda, dövrün ədəbi yaradıcılıq haqqındakı düşüncəsi intellektə, insan ağına doğru yönəldilmişdir. Təsadüfi deyil ki, C.Bartın fikirlərinin formalaşmasında da özünəməxsus təsiri olan V.Nabokov yazırdı: “Hər hansı bir kitab – istər bədii, istərsə də elmi əsər olsun (aralarındakı sərhəd, ümumiyyətlə, qəbul olunmuş düşüncə kimi, o qədər də aydın deyil), ilk növbədə, ağıla yönəldilmişdir. Ağıl, beyin, titrəyən onurğa üstü – bir kitabı qavramaq üçün yeganə vasitədir” [11, s.26].

Romanda mühüm missiyalı obrazlardan biri də hiper kompüterdir. İntermətnlər vasitəsilə sözügedən obraz bir çox məsələlərə doğru yönəldilmişdir. “Qərb kampusunun avtomatik kompüter” anlamını daşıyan “WESCAC” (Western Campus Automated Computer) universitetdə bütün vacib funksiyaları həyata keçirir. Bu antropomorfik cihaz, əslində, insan şəxsiyyətinin formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsinin simvolu kimi yaradılmışdır. Onun yaradıcılarından biri Maks Şpielmandır, o da hekayələrində hər bir insanın keçdiyi və ya keçəcəyi təkamül mərhələsi ilə kompüterin təkmilləşdirilməsinin zaman dilimlərini analogiyaya gətirir. İlk mərhələdə kompüter “MALP” – Manipulative Analysis And Logical Inferences - manipulyasiya təhlili və məntiqi nəticələr funksiyasına malik bir cihaz kimi qarşıya çıxır. Bu da daha çox formal məntiqlə bağlı bir cəhətə işarə edir. Lakin C.Bart onu önəmli bir məqsədinə yönəltdiyi üçün emosional-iradi sferasını da diqqətdən kənar qoymur, sözügedən cəhətin ön plana çəkilməsi isə “WESCAC”ın müstəqil qərar qəbul etmə imkanlarını oxucuya təqdim edir. Bunun üçün “WESCAC” yeni bir funksiya – “NOCTIS” (non-conceptual thinking and intuitive synthesis) – “Qeyri-konseptual düşüncə və intuitiv sintez”

funksiyasını qazanır. “WESCAC” romanın əsas obrazı olan Böyük Yaradıcının atası kimi təqdim edilir ki, bir sıra dini və fəlsəfi qəhrəmanlarla, eyni zamanda, İsa peyğəmbərlə analogiyaya gətirilən həmin obraz ən yüksək insani məziyyətləri özündə cəmləmiş bir qəhrəman kimi təsvir olunur. “Qeyri-konseptual düşüncə və intuitiv sintez” funksiyası kompüterə insanlar kimi duyğu təcrübələri yaşamaq imkanlarını verir və yazıçı soyuq texnologiya düşüncələrindən uzaqlaşaraq onu insanın özünüifadə formalarından biri kimi nəzərə çatdırır. Əslində, yazıçı burada İkinci Dünya Müharibəsi zamanı sərt rasionalizmilə insanlığın məhvinə yönəldilmiş texniki sivilizasiya nəticələrinə itirilmiş inamı, onun insan həyatı və inkişafı üçün rolunu önə çəkməyə çalışmışdır. Eləcə də, texniki sivilizasiyanın örnəklərinin insanlıq üçün təhlükəli məqamları da yazıçı tərəfindən diqqət mərkəzindədir. “Hər şeyə qadir olan hiper kompüter, yalnız kütləvi qırğın silahları deyil, gələcəkdə insanlığa təhlükə yarada biləcək yüksək texnologiyalar və elmi-texnoloji inqilab nailiyyətlərinin bütün kompleksi də daxil olmaqla kollektiv bir şəkil kimi qəbul edilə bilər” [8, s.36].

EAT (Electronic Amplification and Transmission) – Elektron gücləndirmə və ötürülmənin gücü və gələcək təhlükələri romanın qəhrəmanlarına da tam aydın deyil, demək gələcək, əslində, bir çox qeyri-müəyyənliklərin əlindədir. C.Bartın EAT abreviaturasına “to eat” feli ilə fərqli bir kod yükləməsi də deyilən fikirləri təsdiq etməkdədir. “Minlərlə Amaterasu dərhal diri-diri yeyilmişdi: yəni fərqli dərəcələrdə “ağıl sarsıntısı” keçirmişlər” [2, s.88] deyən C.Bart Yaponiya və sintoizmin günəş və kainat tanrısı olan Amaterasunun mifik obrazını müasir texnoloji obraz ilə eyni bədi müstəviyə interpretasiya edərək maraqlı intermətn yaratmışdır.

Roman intermətnlə zəngin postmodernist metaroman kimi yazılmışdır. İ.V.Volkov əsəri dünya ədəbiyyatında müəllifin şüurlu şəkildə çoxsaylı oyun mətnləri, formal üsullardan istifadə etdiyi və postmodernist metaromanın özünəməxsus markasına çevrilən ən önəmli nümunələrindən biri hesab edilir [8, s.27].

Əsərdə “mətn içində mətn”in istifadə formalarından biri də “mise-en-abime” üsuludur ki, bunu C.Bartın “Ximera” və digər romanlarında da müşahidə etmək mümkündür. “Mise-en-abime” termini fransız mənşəlidir və “gerbin mərkəzinə heraldik bir element yerləşdirmək” mənasını daşıyır. Bu heraldika termini orta əsrlərə gedib çıxsa da, ilk dəfə XX əsrin əvvəllərində fransız yazıçısı, nasir, dramaturq və esseist, ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Andre Jid (1869-1951) tərəfindən istifadə olunmuşdur. Onun 1925-ci ildə “La Nouvelle Revue Française” jurnalında nəşr olunmuş “Saxta pul istehsalçıları” modernist romanında müxtəlif yeni ədəbi üsullardan, “roman içində roman” texnikasından istifadə edilmişdir ki, yazıçı onu “mise-en-abime” adlandırmışdır. Bu baxımdan C.Bartın digər intermətnlərlə zəngin əsərləri kimi, “Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı” romanı da mürəkkəb struktura malikdir və yazıçı “mətn içində mətn” üsulunun bir sıra formalarına daha üstünlük vermişdir. “Fikrimizcə, oyun intermətnliyinin özünəməxsusluğu C.Bartda sitat, kinayə və parodiya kimi formaların istifadəsində xüsusilə aydın şəkildə özünü göstərir” [8, s.29]. Əlbəttə ki, parodiya əsərdə daha çox ön planda olan üsul kimi diqqəti cəlb edir.

“Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı” romanı mifoloji süjetlər əsasında qurulmuşdur. Əsəri araşdıran, demək olar ki, bütün tədqiqatçılar eyni fikri bölüşürlər. “Con Bartın bütün romanları, müəyyən mənada, oxucunun povestin xarici təbəqəsinin arxasında təxmin etməsi lazım olan bir mif üzərində qurulmuş eyni süjetdir” [3, s.153]. Əvvəlki fəsillərdə də qeyd olunduğu kimi, C.Bartın ədəbiyyata gəldiyi dövrlərdə və ədəbi mühitində miflərə müraciət ənənəsi geniş yayılmışdır. V.E.Xalizev də keçən əsrdə ayrı-ayrı millətlər, dövlətlər, böyük bölgələr, eləcə də mülklər, siniflər, böyük sosial qruplar, eləcə də, görkəmli tarixi şəxsiyyətlərin səciyyəsinə mifoloji motiv və süjetlərə müraciətin xarakterik olduğunu yazır [12, s.9].

Romanda Cozef Kempbellin “Min üzvlü qəhrəman” əsərinin təsiri aydın şəkildə görülməkdədir. Cozef Kempbellin “Min üzvlü qəhrəman” əsərinin C.Barta təsirindən bəhs edən İ.V.Volkov yazır: “C.Bart mifologiyaya sahəsindəki bu klassik tədqiqatın əhəmiyyətini dərk edirdi və bu da onun Kempbell nəzəriyyəsinin əsas postulatlarını yenidən düşünməsinə və XX əsrin mif yaradıcılığının parlaq nümunələrindən birini yaratmasına mane olmurdu” [8, s.38-39].

Amerikalı müqayisəli mifologiya və din tədqiqatçısı olan Cozef Kempbellin (1904-1987) “Min üzvlü qəhrəman” (1949) əsərində müxtəlif dünya xalqlarının mifləri araşdırılmış və müəllif bu qərara gəlmişdir ki, onlar ortaq bir quruluşa malikdir. Tədqiqatçı bu fikirləri fərqli zamanlara aid mif, əfsanə və nağıl süjetlərini öyrəndiyi zaman əldə etmiş, milli və formal cəhətlərdən kənarında miflərin müəllifin “monomit” adlandırdığı ümumi quruluşa sahib olduğu düşüncəsini ifadə etmişdir. Əsər mürəkkəb xarakter daşıyır. Müxtəlif xalqların mifik nümunələrindən çoxsaylı örnəklər, tədqiqatçının fikirlərini əsaslandırmaq üçün istinad etdiyi mənbələrdən nümunələr əsərin dairəsini xeyli genişləndirmişdir. Mifologiya, fəlsəfə, ədəbiyyat, psixologiya sahəsindəki nəzəri məsələləri də ehtiva edən əsərin dil və terminlər zənginliyi Cozef Kempbellin əsəri yazarkən zəngin qaynaqlara əsaslandığını göstərməkdədir. Dünya mədəniyyətinin müxtəlif obraz, qəhrəman və süjetlərini eyni müstəviyə gətirən tədqiqatçı onların yeni zaman çərçivəsində qavranılmasına da əhəmiyyətli təsir göstərmiş, mövzunu insan psixologiyasının, davranış və metafizik dünyagörüşün dərkinə doğru yönəltdir. Təsədüfi deyil ki, Cozef Kempbell fəlsəfi düşüncələrində psixooanaliz elminin banisi avstriyalı Ziqmund Freyd (1856-1939) və İsveçrə psixoloqu Karl Qustav Yunqun (1875-1961) fikirlərinə əsaslanmışdır. Eyni zamanda, əsəri yazarkən müəllif fransız folklorçusu və etnoqrafi Arnold von Qennep (1873-1957), Britaniyalı dinşünas, antropoloq, etnoloq, kulturoloq, folklorçu Ceyms Corc Frezer (1854-1941), amerikan antropoloq, dilçi, müasir antropologiyanın yaradıcılarından biri olan Franç Uri Boas (1858-1942) və Avstriya psixooanalitiki, Z.Freydin ardıcılılarından biri olan Otto Rankın (1884-1939) əsərlərindən istifadə etmişdir.

Cozef Kempbell “Min üzvlü qəhrəman” əsərində dünya miflərinə məxsus arxetip qəhrəmanının səyahətinin mifoloji əsasını müqayisəli şəkildə tədqiq etmişdir. Müəllifə görə, əksər miflər arxetip qəhrəmanının səyahəti, yəni monomit quruluşa malikdir. Monomit termini irland nasiri, şairi və ədəbiyyat tənqidçisi Ceyms Coysun “Finneqanın yası” (1939, 2012-ci ildə bərpa olunub) əsərindən götürülmüşdür.

Tədqiqatçı belə hesab edir ki, əksər miflərdə qəhrəmanlar səyahətə çıxır, mürəkkəb və çətin sınaqlardan keçmək məcburiyyətində qalır, keçmiş həyatını yenidən analiz etmək imkanı qazanır. Buna görə də bu miflər sadəcə obrazın qəhrəmanlıq tarixi və fəaliyyəti ilə deyil, ruhi, mənəvi və psixoloji dünyası ilə də əlaqədardır. Bu miflərdəki səyahət, geniş mənada, insanın həyat yolunu simvolizə edir. Kitabın adında öz əksini tapmış “min üzvlü qəhrəman” ifadəsi də mifik obrazların yalnız bir xalqın mifologiyası ilə bağlı olmadığını, ortaq və ümumi cəhətləri ehtiva etdiyini göstərməkdədir. Osiris, Budda, İsa peyğəmbər, Prometey, Məhəmməd peyğəmbər, Musa peyğəmbər kimi tarixi və mifoloji obrazların yolu Cozef Kempbellin əsərinə əhəmiyyətli şəkildə təsir göstərmişdir.

Cozef Kempbellə görə, qəhrəman bir neçə mərhələdə səyahət edir ki, tədqiqatçı üç mərhələni xüsusi qeyd edir: qəhrəman çağırılır; qəhrəman sınaqdan keçir; qəhrəman evə qayıdır [4].

Cozef Kempbellin “Min üzvlü qəhrəman” əsəri müqayisəli mifologiyaya dair mükəmməl əsərlərdən biridir və C.Bart bir sıra romanlarını, eyni zamanda, “Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı” əsərini yazarkən sözügedən tədqiqatdan geniş şəkildə istifadə etmişdir.

Nəticə / Conclusion

Buna görə də romanda bədii, tarixi mətnlərlə yanaşı, mifoloji mətnlər də mühüm yer tutur və bütün bunlar intermətlərlə bir-birilə əlaqələndirilir. Bu da, eyni zamanda, obrazların interpretasiyasını mürəkkəbləşdirir və mətnin dərk olunması üçün intellektual qavram tələb edir. Təsədüfi deyil ki, C.Bart bədii yaradıcılıq üçün fizika sahəsindəki əsərlərin oxunmasını çox vacib hesab edirdi: “... Mən özümü kvant mexanikası sahəsində bir mütəxəssis hesab etmirəm, lakin bu mövzuya həsr olunmuş əsərləri o hisslərlə oxuyuram ki, həmin hisslərlə Kolric Hemfri Devinin kimyaya aid mühazirələrini dinləyirdi: onların köməyi ilə o özünün metafora fondunu yenilədi” [6, s. 612]. Burada C.Bart ingilis yazıçısı Samuel Teylor Koldricin (1772-1834) ingilis kimyaçısı və fiziki Hemfri Devinin (1778-

1829) görüşləri ilə tanışlığını örnək gətirməklə yeni intellektual romanların yazılması zəruriyyətini bir daha ön plana çəkmişdir.

Con Bartın "Keçi oğlan Cayls – və ya yenidən işlənmiş və tamamlanmış Təhsil proqramı" romanı yazıcının yaradıcılığında önəmli yer tutaraq, həm mifoloji süjet və motivlərə istinad etməklə qəhrəmanın səyahətinin mənəvi-psixoloji tərəflərini, həm də İkinci Dünya Müharibəsindən sonrakı cəmiyyətdə yaranmış təbəddülatları intermətnlərlə əks etdirən postmodernist metaromanın mükəmməl nümunələrindəndir. Əsərin qeyd olunan cəhətləri onun XX əsrin ikinci yarısında formalaşan yeni romanın əhəmiyyətli örnəklərindən olduğunu göstərir və C.Bartın ədəbi-estetik düşüncələrini bədii müstəvidə həll edir.

Ədəbiyyat / References

1. Barth J. Giles Goat-Boy or. The Revised New Syllabus. London: Seeker & Warburg, 1967.
2. Barth J. Giles Goatboy. Harmondsworth, Penguin Books, 1967.
3. Imhof R. Contemporary Metafiction: A Poetological Study of Metafiction in English since 1939. Heidelberg, 1986.
4. Кэмпбелл Д. Герой с тысячью лицами: Миф. Архетип. / ред. И. Старых; пер. с англ. К. Семёнов. СПб.: София, 1997.
5. Michael Silverblatt (25 October 2001). John Barth, Part 1 (Interview). Bookworm (Podcast). KCRW.com. Retrieved 5 February 2018.
6. Reilly Ch. An interview with John Barth // Contemporary lit. Madison, 2000. Vol.41, № 4.
7. Ziegler H. John Barth. London and N.Y.: Methuen, 1987.
8. Волков И.В. Ингертекстуальность и народия в творчестве Джона Барта. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Ростов-на-Дону, 2006.
9. Лаврентьев А.И. «Черный юмор» в американском романе 1950-1970-х гг. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Ижевск, 2004.
10. Люксембург А.М. Англо-американская университетская проза: История, эволюция, проблематика, типология. Ростов-на-Дону, 1988.
11. Набоков В. Лекции по зарубежной литературе. Москва: Издательство Независимая Газета, 1998.
12. Хализев В.Е. Мифология XIX-XX веков и литература // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. 2002, № 3.
13. <https://voplit.ru/article/universitetskij-roman-zhizn-i-zakony-zhanra/>

«Козлоюноша Джайлс, или пересмотренное новое расписание занятий» Джона Барта как пример новой прозы

Лейла Багирова

Азербайджанский Университет Языков. Азербайджан.

E-mail: leyla_cferi@mail.ru

Резюме. Роман Дж. Барта «Козлоюноша Джайлс, или Пересмотренное Новое Расписание Занятий» играет важную роль в его творчестве. Произведение – один из ярких примеров постмодернистского метаромана литературного движения «черный юмор». Работа основана на традициях «университетских романов», сформировавшихся в 1950-е годы. В своем произведении Дж. Барт пародирует результаты технической цивилизации, рассматривая университет как небольшую модель мира, в которой происходят основные события. В романе явно прослеживается влияние «Тысячеликого героя» Дж. Кэмпбелла. Ссылаясь на мифологический сюжет и мотивы, писатель в интертексте описал морально-психологические аспекты

пути героя и изменения, произошедшие в обществе после Второй мировой войны. «Козло-юноша Джайлс, или Пересмотренное Новое Расписание Занятий» Дж. Барта решает литературные и эстетические мысли Барта на художественном уровне.

Ключевые слова: Джон Барт, черный юмор, роман, Козлоюноша Джайлс, университет